

KAMENNÝ „MEDAILÓN“ Z ABRAHÁMU

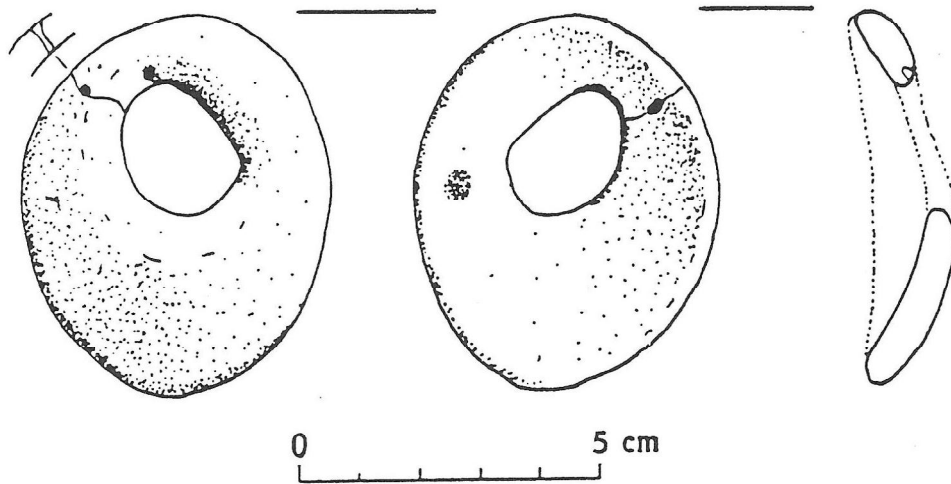
ZDENĚK FARKAŠ

V zbierkach Slovenského národného múzea-Archeologického múzea v Bratislave je pod evidenčným číslom AP 42 494 uložený oválny, miskovito prehnutý kamenný predmet s excentricky umiestneným nepravidelným otvorom. Do múzea sa dostal prevodom z fondov Archeologického ústavu SAV v Nitre a podľa stručnej informácie na vrecku ho našiel v roku 1954 p. J. Rajček, technický pracovník AÚ SAV v Nitre pri povrchovom prieskume na bližšie neuvedenej polohe v katastri obce Abrahám, okr. Galanta. Spolu s ním sa do zbierok SNM-AM dostal aj súbor povrchových nálezov z rôznych miest v okolí obce, v ktorom sú zastúpené predmety zo stredného a mladého neolitu, stredného eneolitu, staršej a strednej doby bronzovej, doby laténskej, rímskej a včasného stredoveku.

Opis predmetu

Približne oválny, miskovito prehnutý okruhliak z hnedo sfarbeného pevného pieskovca (za konzultáciu ďakujem RNDr. D. Ozdínovi) s nepravidelným oválnym otvorom v hornej časti. Naľavo od otvoru sa v prasknutom ramene zachoval drobný, 0,2 cm široký otvor (dĺ. 0,6 cm), ktorý *azda* vznikol na mieste pôvodného kazu materiálu, podobne ako priehlbinka pri vrchole veľkého otvoru. Na vnútornej stene okruhliaka, naľavo od hlavného otvoru je plytká kruhová jamka po jemných úderoch, zasahujúca asi 0,1 cm do materiálu. Rozmery: dĺ. 6,3 cm, š. 5,2 cm, výška 1,7 cm, hr. kameňa 0,5 až 0,7 cm; rozmery veľkého otvoru 2,2 x 1,6 cm, váha 37 g (obr. 1).

Okruhliak je tvarom i rozmermi blízky tzv. karpatskému typu „medailónov“ z obdobia kultúry ľudu s lineárnou keramikou (ďalej LnK) a kultúry ľudu s východnou (alföldskou) lineárnou keramikou (ďalej V LnK), zvyčajne zhotovených z lastúr mušle *Spondylus gaderopus* L. (Kalicz – Szénászkzy 2001, 31 a n.; Podborský 2002a, 240 a n.; 2002b, 229 a n.). Ich hlavným znakom je stredný kruhový otvor s priemerom okolo 1 cm, niekedy mierne excentricky posunutý, po bokoch ktorého sa nachádzajú dva alebo štyri menšie otvory (Kalicz – Szénászkzy 2001, 31; obr. 2). V poslednom čase bol väčší súbor tohto typu ozdôb zverejnený z prostredia V LnK. Spolu štrnásť zachovaných i poškodených exemplárov pochádza z okolia Battonye, Kom. Békés (Battonya-Gödrösök, Battonya-Formóza a Battonya-Parásztanya), kde sa zvyčajne nachádzali v spodných vrstvách tellových sídlisk, datovaných do záverečného obdobia skupiny (kultúry) Szakalhát, novšie označovaného za počiatočný stupeň vývoja potiskej kultúry. Nic sú však neznáme ani v prostredí bukovoohorskej kultúry, szilmegskej a esztárskej skupiny (Kalicz – Szénászkzy 2001, 29 a n.; obr. 2: 1, 4, 5, 7 a 8). Na Slovensku rekonštruoval Š. Jansák (1935, 33, Tab. VI: 1) ako „medailón“ s centrálnym a dvomi menšími bočnými otvormi zlomok spondylovej lastúry z Blatného, okr. Senec (obr. 2: 3), pri ktorom však nemožno vylúčiť, že bol súčasťou dvojkrídlového závesku (Ven-

Obr. 1. Abrahám, okr. Galanta. Nedokončený kamenný „medailón“

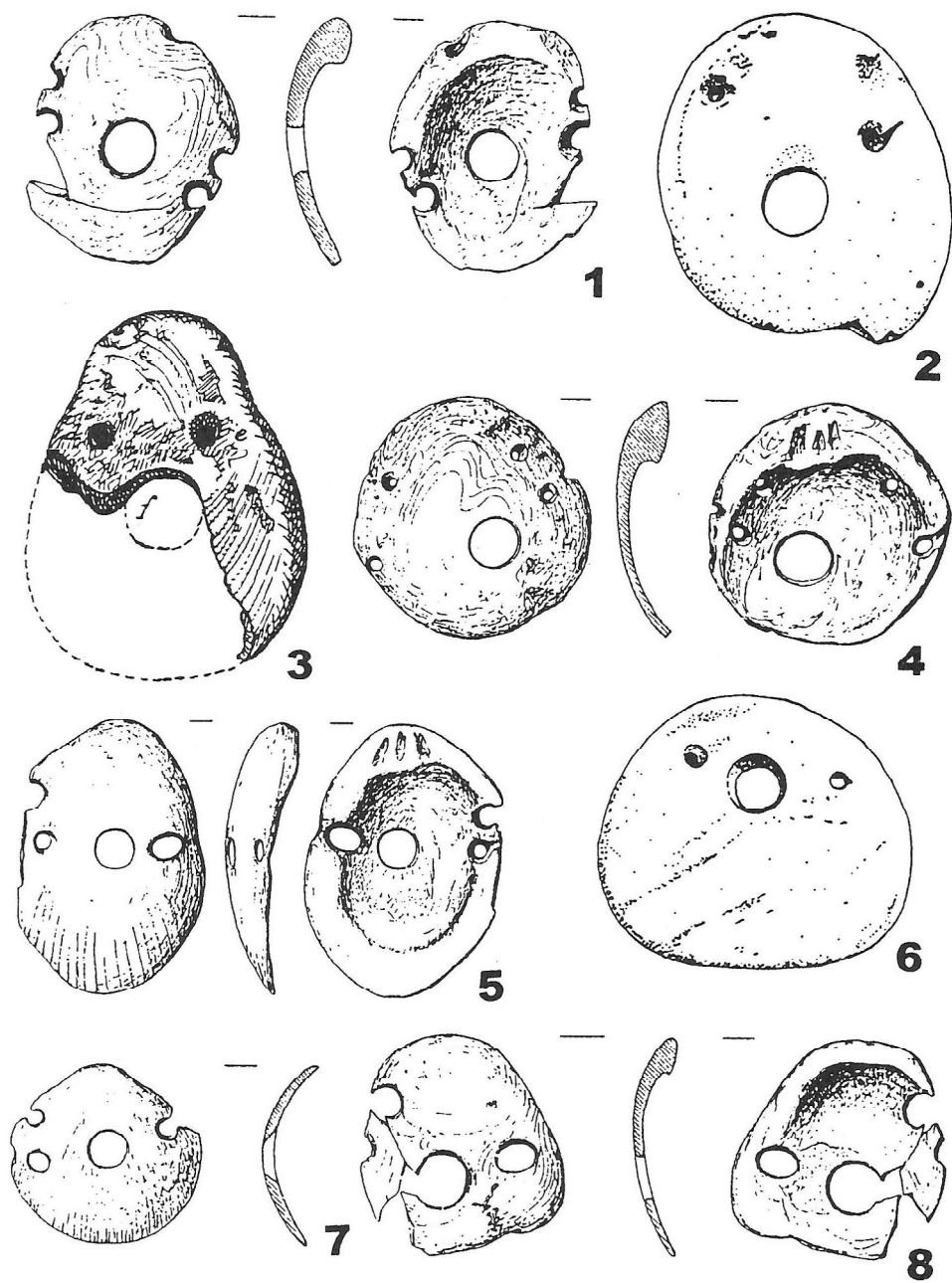
ci 1959, 726), nazývaného aj ako závesok s „U“ alebo „V“ výrezom. Zvyčajne ho považujú za opaskovú záponu (Willms 1985, 336). Spondylový terčik s dvomi bočnými a hlavným kruhovým otvorom sa našiel aj na sídlisku z obdobia mladšej LnK a železovskej skupiny v Iži, okr. Komárno (Pavúk 1972, 58, Abb. 42; obr. 2: 2).

Zatiaľ čo dvojkrídlové závesky či zápony sú častejšie v starších vývojových fázach LnK v strednej a západnej Európe (Podborský 2002a, 243; 2002b, 230), tak „karpatské medailóny“ sú zväčša o čosi mladšie a spájajú sa so skupinou (kultúrou) Szakalhát a s ňou súčasnými kultúrami a kultúrnymi skupinami. Časovo jej na západnom Slovensku zodpovedá predovšetkým železovská skupina.

Účel terčikov s jedným centrálnym a jedným až dvomi pármí menších otvorov po bokoch nie je celkom zrejмый, ale ich obvyklá poloha v hrobách nevyklučuje, že tiež slúžili ako opaskové prevliečky, možno aj so symbolickým významom (Mrázek 1996, 35). N. Nieszery (1995, 181) predpokladá, že sa nosili zavesené na šnúre obopínajúcej boky, pričom ich znázornenie na niektorých súdobých plastikách (Kalicz – Szénászky 2001, 40, 50) nevyklučuje, že pokrývali pohlavné orgány.

Ozdoby zo spondylu, z importovanej, cenenej a pravdepodobne aj prestížnej suroviny boli v niektorých prípadoch nahrádzané dostupnejším domácim materiálom (Vencel 1959, 736; Willms 1985, 338; Kalicz – Szénászky 2001, 33 a n.). K napodobeninám patrí aj hladný kamenný „medailón“ karpatského typu z jaskyne Istállósok v Maďarsku (Kalicz – Makay 1977, Taf. 106: 1; obr. 2: 6).

Nedokončený a nefunkčný „medailón“ z Abrahámu zrejme vyrobili z pieskovcového okruhliaka, prírodou do vhodného tvaru sfomovaného, pričom jeden z bočných otvorov vznikol na mieste pôvodného kazu materiálu (rameno „závesku“ pri ňom prasklo) a druhý začali hĺbiť jemnou piketážou z vnútornej strany predmetu, azda na mieste, kde plytkú jamku chceli využiť ako miesto na nasadenie vrtáka. Jemný materiál a patinovanie celého povrchu

Obr. 2. Spondylové a kamenné „medailóny“ tzv. karpatského typu. 1, 4, 5, 7, 8 – Battonya, Kom Békés, 2 – Iža, okr. Komárno, 3 – Blatné, okr. Senec, 6 – Szilvásvár-jaskyňa Istállóskő. Rőzne merítka. Podľa: Janšák 1935; Kalicz – Makkay 1977; Kalicz – Szénászky 2001; Pavúk 1972

predmetu neumožňujú jednoznačne určiť, ktorá časť povrchu je prírodného pôvodu a ktorá za svoju úpravu vďačí až sekundárnej ľudskej činnosti.

Pieskovcový „medailón“ z Abrahámu možno spájať s obdobím záveru mladšej LnK a železovskou skupinou na juhozápadnom Slovensku.

LITERATÚRA

- JANŠÁK, Š. 1935: Staré osídlenie Slovenska. In: Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 29, s. 15–51.
- KALICZ, N. – MAKKAY, J. 1977: Die Linienbandkeramik in der Grossen ungarischen Tiefebene. Budapest.
- KALICZ, N. – SZÉNÁSZKY, J.G. 2001: Spondylus-Schmuck im Neolithikum des Komitats Békés, Südostungarn. PZ 76, s. 24–54.
- MRÁZEK, I. 1996: Drahé kameny v pravěku Moravy a Slezska. Brno.
- NIESZERY, N. 1995: Linearbandkeramische Gräberfelder in Bayern. Internationale Archäologie 16. Espelkamp.
- PAVÚK, J. 1972: Neolithisches Gräberfeld in Nitra. SIA 22, s. 5–106.
- PODBORSKÝ, V. 2002a: Spondylový šperk z vedrovických pohřebišť. In: Podborský V a kol.: Dvě pohřebišť neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě. Brno, s. 235–255.
- PODBORSKÝ, V. 2002b: Spondylový šperk v hrobech lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích. AR 54, s. 223–240.
- VENCL, S. 1959: Spondylové šperky v podunajském neolitu. AR 11, s. 699–742.
- WILLMS, Ch. 1985: Neolithischer Spondylusschmuck. Hundert Jahre Forschung. Germania 63, s. 331–343.

EIN STEINERNES „MEDAILLON“ AUS ABRAHÁM

ZDENĚK FARKAŠ

In den Sammlungen des Slowakischen Nationalmuseums-Archäologischen Museums in Bratislava ist unter der Nummer AP 42 494 ein ovaler, schalenförmig gebogener Steingegenstand mit exzentrischer, unregelmäßiger Öffnung deponiert. Ins Museum gelangte er durch Transfer aus den Fonds des Archäologischen Instituts SAW in Nitra und laut einer Kurzinformation auf dem Beutel sollte ihn im Jahre 1954 Hr. J. Rajček gefunden haben, u.z. bei der Oberflächenbegehung einer nicht näher genannten Lage im Kataster der Gemeinde Abrahám, Bez. Galanta (Südwestslowakei).

Beschreibung des Gegenstandes

Ein etwa ovaler, schalenförmig gebogener Geröllstein aus braunem, festem Sandstein (für die Konsultation bedanke ich mich bei RNDr. D. Ozdín), mit einer unregelmäßigen, ovalen Öffnung im Oberteil. Links von der Öffnung blieb im geborstenen Arm eine winzige, 0,2 cm breite Öffnung (L. 0,6 cm) erhalten, die wohl an Stelle eines ursprünglichen Materialfehlers entstanden war, ähnlich wie die kleine Vertiefung am Scheitelpunkt der großen Öffnung. Auf der Innenseite des Geröllsteins, links von der Hauptöffnung befindet sich ein seichtes, kreisförmiges Grübchen von feinen Schlägen, das etwa bis zu 0,1 cm tief ins Material reicht. Die Ausmaße: L. 6,3 cm, Br. 5,2 cm, H. 1,7 cm, Steindicke 0,5 bis 0,7 cm; die Ausmaße der großen Öffnung 2,2 x 1,6 cm, Gewicht 37 g (Abb. 1).

Der Geröllstein ähnelt in seiner Form und Ausmaßen dem sog. karpatischen Typ der „Medaillons“ aus der Zeit der Kultur mit Linienbandkeramik (weiter LnK) und der Kultur mit östlicher (Alföld-) Linienbandkeramik, gewöhnlich aus Muscheln *Spondylus gaederosus* L. gemacht (Kalicz – Szénászký 2001, 31 ff.; Podborský 2002a, 240 ff.; 2002b, 229 ff.). Deren Hauptmerkmal ist die zentrale Kreisöffnung mit einem Durchmesser von ungefähr 1 cm, manchmal leicht exzentrisch verschoben, an den Seiten mit zwei oder vier kleineren Öffnungen (Kalicz – Szénászký 2001, 31; Abb. 2).

In der Slowakei rekonstruierte Š. Janšák (1935, 33, Tab. VI: 1) als ein ähnliches Medaillon das Fragment einer Spondylusmuschel aus Blatné, Bez. Senec (Abb. 2: 3) und eine Spondylusscheibe mit zwei Nebenöffnungen und einer kreisförmigen Hauptöffnung erschien auch in einer Siedlung aus der Zeit der jüngeren LnK und der Želiezovce-Gruppe in Iža, Bez. Komárno (Pavúk 1972, 58, Abb. 42; Abb. 2: 2).

Die Funktion von den Scheiben mit einer Zentralöffnung und einem bis zwei Paaren kleinerer Öffnungen an den Seiten ist nicht ganz ersichtlich, doch ihre übliche Lage in den Gräbern schließt nicht aus, daß sie als Gürtelösen gedient haben, vielleicht auch mit symbolischer Bedeutung (Mrázek 1996, 35). N. Nieszery (1995, 181) vermutet, daß man sie aufgehängt auf einer Schnur um die Hüften trug, wobei ihre Abbildung auf einigen zeitgleichen Plastiken (Kalicz – Szénászký 2001, 40, 50) andeutet, sie hätten wohl die Geschlechtsorgane zudecken sollen.

Der Spondylusschmuck aus importiertem, geschätztem und wahrscheinlich auch Prestige – Rohstoff wurde in einigen Fällen durch zugänglicheres heimisches Material ersetzt (Vencl 1959, 736; Willms 1985, 338; Kalicz – Szénászký 2001, 33 ff.).

Das unfertige und unfunktionsfähige „Medaillon“ aus Abrahám wurde offenbar aus einem durch Naturprozesse bearbeiteten, muschelförmig gebogenen Sandstein-Kiesel gemacht, wobei eine der Nebenöffnungen an Stelle eines ursprünglichen Materialfehlers entstand (der Arm des Anhängers ist dabei zersprungen) und die zweite begann mittels Feinstichs auf der Innenseite des Gegenstandes abgeteufelt zu werden, wohl an dem Ort, wo man das seichte Grübchen als die Stelle fürs Aufsetzen des Bohrers verwenden wollte. Feines Material und Patinierung der ganzen Oberfläche des Gegenstandes ermöglichen es nicht eindeutig zu bestimmen, welcher Teil der Oberfläche natürlicher Herkunft ist und welcher seine Bearbeitung erst einer sekundären menschlichen Tätigkeit verdankt.

Das Sandstein – „Medaillon“ aus Abrahám kann man mit der ausgehenden Periode der jüngeren LnK und mit der Želiezovce-Gruppe in der Südwestslowakei verbinden.